

Savaş, G. ve Eryalçın, T. (2020). Eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdamı üzerine uygulamalı bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), s. 336-367.

Araştırma

Makale Geliş Tarihi: 31.10.2019

Makale Kabul Tarihi: 17.01.2020

ESKİ HÜKÜMLÜLERİN VE DENETİMLİ SERBESTLİK YÜKÜMLÜLERİNİN İSTİHDAMI ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA

An Applied Research on the Employment of Ex-Convicts and Probationer

Gökhan SAVAŞ*

Talip ERYALÇIN**

* Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, gokhan.savas@asbu.edu.tr, ORCID: 000-0002-0681-0229

** Sosyal Hizmet Uzmanı, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, ORCID: 0000-0002-8348-755X

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdam edilmelerinde karşılaştıkları sorunları ortaya koymak ve aynı zamanda işverenlerin eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdamına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu çalışma, kesitsel tarama deseni kullanan nicel bir araştırma olarak tasarlanmış ve bu kapsamda Türkiye'nin 81 ilinde bulunan 8234 işveren ile 1915 eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlüsü çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin çalışmamalarının en önemli nedeni iş bulamamaları, bunun en önemli nedeni ise yaşanan yerdeki genel işsizlik durumu olarak karşımıza çıkmıştır. İşverenlerin bakış açısından Türkiye'de eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin düşük düzeyde istihdam edilmelerinin en önemli nedeni ise işverenlerin bu kişilere karşı olan önyargı ve olumsuz tutumları gelmektedir.

Anahtar kelimeler: Eski hükümlü, denetimli serbestlik yükümlüsü, istihdam.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to reveal employment-related problems faced by ex-convicts and probationers, and also to determine the perceptions of employers regarding the employment of ex-convicts and probationers. This study was designed as quantitative research using cross sectional scanning pattern and in this context from Turkey's 81 provinces 1915 ex-convicts and probationers, and 8234 employers were included in the study. According to the results of the study, the most important reason for the ex-convicts and probationers not working was the inability to find work and the most important reason for this was the general unemployment situation in the place where they live. According to employers, the most important reason for the low level of employment of ex-convicts in Turkey was employers' prejudices and negative attitudes toward these ex-convicts and probationers.

Key words: *Ex-convict, probationers, employment.*

GİRİŞ

Bireyin mutlu olması ve yaşama tutunmasında istihdama katılım önemli bir yer tutmaktadır. Kişi istihdam olarak hem hayatını idame ettirecek bir gelire sahip olmakta hem de yaşadığı toplum içerisinde kendini daha değerli, saygın ve güvenli hissetmektedir. İstihdam sürecine katılmak ve üretim alanının bir öznesi olmak sadece o çalışana değil tüm topluma fayda sağlayan bir katma değer yaratmaktadır. Bir işte çalışma sonucunda ortaya çıkan hizmet ve mallardan toplum faydalanmakta, girişimci kar elde etmekte ve devlet bahsedilen faaliyetler üzerinden vergi alarak topluma yönelik hizmetlerde kullanılmak üzere bir gelir elde etmektedir. Klasik ceza adalet sisteminde infaz sürecini tamamladıktan sonra 'eski hükümlü' sıfatı ile topluma katılan bireylerin topluma yeniden uyum sağlayabilme, pro-sosyal davranışlar geliştirme ve mükerrer suçtan uzak durma sürecinde istihdam en temel alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstihdam sorunu gibi ulusal büyük sorunlardan bir diğeri hızla artan suç oranlarıdır. İşsizlik, fırsatlara erişim eşitsizliği, yoksulluk ve yoksunluk gibi faktörlerin suça yönelmenin başlıca yordayıcılardan olduğu bilinmektedir. Özellikle mala karşı işlenen suçların artışı ile işsizlik sorunu arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Ülkemizde yapılan araştırmalarda hükümlülerin sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük, mesleki bilgi-beceri-değerlerinin zayıf ve suç işlemeden önce iş deneyimlerinin az olduğu veya hiç olmadığı görülmektedir (Güngör, 1997; Kaşıkçı, 2007; Kara, 2014). Cezalarını tamamlayıp, yeniden özgür olduklarında bu kişiler yaşamlarını idame ettirebilmek adına bir işte çalışmak istemektedirler. Ancak "eski hükümlü" olmak ve işgücü piyasasında

bulunan talep yetersizliği dolayısıyla bu kişilerin istihdam edilme olasılıkları düşmektedir. Hükümlülerin ceza infaz kurumundan salıverildikten sonraki istihdam sorunu eski hükümlü olarak etiketlenmeleri sebebiyle daha da çözülemez bir hale gelmektedir. Ülkemizde eski hükümlü olmayan bireyler bile iş bulmada sorunlar yaşarken eski hükümlüler bu konuda dezavantajlı bir konumda yer almaktadır.

Eski hükümlü olarak etiketlenen bireyler, toplumsal yaşam içinde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bunların başında ekonomik hayattan ve sosyal çevreden dışlanma gelmektedir. Suçlu olarak damgalanmış ve ceza almış birey, sosyal çevresini, ailesini, işini kaybetmekle karşı karşıya kalmaktadır. Bu bireyler cezalarını bitirseler bile, özel ilişkilerinden sosyal çevrelerine, iş yaşamından boş zaman değerlendirmesine kadar birçok alanda çeşitli sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Timurturkan vd., 2017). Bu noktada, eski hükümlülerin topluma aktif bir şekilde katılarak sosyalleşmeleri ve yeniden suç işlememeleri için öncelikle iş fırsatlarının sağlanması gerekmektedir (Koçak ve Altun, 2010).

Bu çalışmada öncelikle ilgili kavramsal çerçeve, eski hükümlülerin istihdam edilmesinin önemi, istihdam süreci önündeki engeller, eski hükümlü istihdamını düzenleyen yasal düzenlemeler ele alınmakta, sonrasında da çalışmanın yöntemi, bulguları ile sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

ESKİ HÜKÜMLÜ VE DENETİMLİ SERBESTLİK YÜKÜMLÜLERİNİN İSTİHDAMI

Eski hükümlü terimi, affedilmiş olsalar da anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, devletin güvenliğine karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, millî savunmaya karşı suçlar, çocuğun cinsel istismarı veya cinsel saldırı suçlarından hüküm almama şartıyla; kasıtlı bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasıyla cezalandırılan ya da ceza süresine bakılmaksızın devlet memuru olmaya engel olan suçlarından hüküm alanlardan koşullu salıverilenler, cezasını tamamlayanlar, cezası ertelenenler, denetimli serbestlikten yararlananlar içinden eski hükümlü belgesi ile durumlarını belgelendirenleri ifade etmektedir (Resmi Gazete, 2009).

Denetimli serbestlik; kapsamı ve sınırları kanunlar çerçevesinde tayin edilen, yükümlüler için mahkemelerce verilen tedbir ve cezaların uygulamaya koyulduğu; yükümlülerin takip ve denetiminin yapılarak, rehabilite edilmesi ve sosyal içermelerinin sağlanması adına ihtiyaç duyulan her türlü program, uygulama ve kaynakların kullanıldığı onarıcı ve

iyileştirici bir ceza infaz sistemi olarak tanımlanabilir. Eski hükümlülerin bir kısmı da denetimli serbestlik hizmetlerinden faydalanan dezavantajlı grup dâhilindedir.

İstihdam en genel ifadeyle, “gelir sağlamak ve çalışmak irade ve isteğinde olan kişilerin, mal veya hizmet üretiminde çalıştırılmaları” şeklinde tanımlanmaktadır. (Ünlüöner vd., 2007; Yağcı, 2003). Eski hükümlü bireyler için ise istihdam, geçinme imkânı sağlamanın yansira toplumsal sürece yeniden uyum sağlamanın, bireyin özgüven kazanarak kendine yetebilmesinin sağlanmasında, mükerrer suçun önlenmesinde önemli bir yere sahiptir (Soyaslan, 2001; Yücel, 2001).

İstihdam olanaklarının artırılması, eski hükümlü bireyler ve aileleri için sosyal yardımlara ayrılan kalemin azalmasına, eski hükümlü bireylerin ise kendi emeği ile yaşamını sürdürebilmesine zemin hazırlayacaktır (Kara, 2014). Bu bağlamda eski hükümlü bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasından başlayan kendini gerçekleştirerek toplum içinde arzu edilen bir konuma erişebilmeleri sürecinde karşılaştığı engellerin dikkatle ele alınması ve buna ilişkin çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, nüfusun yaklaşık %11'i (3,5 milyon kişi) işsiz olup işgücüne katılım oranı ise yaklaşık %55'tir (TÜİK, 2018). İstihdam konusundaki verilere bakıldığında aktif işgücünün istihdam kaynaklarına ulaşmasında birtakım sorunlar olduğu görülmektedir. Eski hükümlü bireylerin eğitim fırsatlarından ve toplumsal kaynaklardan yoksun kalması, toplum içindeki güvensizlik, önyargı gibi tutumlar (Bedük, 2010; Koçak ve Altun, 2010) nedeniyle istihdama katılımları diğer gruplara göre daha sınırlı olmaktadır. Cezaların infazının tamamlanmış olması eski hükümlü bireylerin toplum içinde koşulsuz bir şekilde kabul edilmesi ve sosyal süreçlere dahil edilmesi için bir teminat oluşturmamaktadır. Toplum içinde yaşanan ayrımcılık, sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği, istihdam olanaklarına erişememe gibi durumlar bireylerin yeniden işlevsel olmayan başetme yöntemlerine başvurmalarına ve suça yönelmelerine neden olabilmektedir.

Eski hükümlülerin bir işinin olmaması ve ihtiyaç duyması durumunda yemek, giyim barınma, yol parası gibi en temel fizyolojik ihtiyaçları için sadece yerel yönetimler ve sosyal yardımlaşma vakıflarına yönlendirme yapılmaktadır. Kamu yararına ücretsiz çalışma yükümlülüğünü yerine getiren yükümlülerin iş ve kaza sigortası yapılamaması sebebiyle güvenlik ihtiyaçlarının karşılanamaması, ceza infaz kurumlarında zorunlu genel

sağlık sigortaları varken denetimli serbestlik sürecinde sağlık güvencelerinin olmaması yükümlülerin kendilerini gerçekleştirme ihtiyacı için yapılan diğer çalışmaların etkililiğini azaltmakta ve sunulan iyileştirme çalışmalarının başarısız olmasına sebep olmaktadır. Bunun yanısıra denetimli serbestlik sürecinde olan bireylerin eski hükümlü rolünün yanına bir de yükümlü rolü ve bu rolün getirdiği çeşitli sorumluluklar eklenmektedir. İnfaz sürecinin bir devamı olarak bireylerin eğitim ve iyileştirme çalışmalarına katılma, denetimli serbestlik uzman personeli ile görüşmelere katılma imza atma ve işbirliği kurma gibi ekstra yükümlülükleri bulunmaktadır.

Eski hükümlülerin kendi işlerini kurmasına destek olmak amacıyla engelli ve eski hükümlü çalıştırmayan işverenlerden veya işveren vekillerinden İş Kanunu gereğince tahsilatı yapılan idari para cezalarının kullanımı hakkında karar vermeye yetkili bir Komisyon kurulmuş ve kuruluşu ile çalışmasına ve hazırlanacak projelere ilişkin usul ve esaslar, “Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyona Dair Yönetmelik” ile belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2014). Ayrıca Yönetmeliğin uygulanmasında ortaya çıkabilecek tereddütlere ve hazırlanacak projelere ilişkin olarak açıklamalar yapmak amacı ile “Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Genelge (2015/1)” yayımlanmıştır.

Sosyal devlet anlayışı doğrultusunda bir toplumun en önemli görevlerinden biri dezavantajlı gruplar için sosyal korumayı içerici gerekli yasal düzenlemelerin planlamasıdır (Kara, 2014). Anayasamızın 49. maddesince, 2001 yılında yapılan değişiklik ile “*Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır*” hükmü yer almıştır. Sosyal korumayı içeren hükümler ile varsıl ile yoksul arasındaki uçurum azaltılmaya ve toplum tarafından dışlanma riski olan grupların refah düzeyi artırılmaya çalışılmaktadır.

Toplumda etiketlenme ve ayrımcılığa uğrama riski en fazla olan gruplardan biri olan eski hükümlü bireylerin istihdamına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Bu bağlamda işverenlerin belirli koşullar doğrultusunda eski hükümlü istihdamını sağlaması yasal düzlemde güvence altına alınmıştır (Engin, 2012; Bedük, 2010: 47; Koçak ve Altun, 2010). Türkiye İş Kurumu verilerine göre (İŞKUR, 2018) Türkiye’de hali hazırda kamuda

çalışan 4612 eski hükümlü bulunmakta olup atama yapılmamış 4250 eski hükümlü kadrosu açık kontenjanı vardır. Özel sektörde zaten eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu olmadığı için buna dair bir istatistik bulunmamaktadır.

Türkiye’de eski hükümlüler politika düzleminde istihdam alanına katılım sürecinde desteklenmeye çalışılmakta ancak bu süreçte pek çok farklı dinamik rol oynamaktadır. Eski hükümlülerin istihdam alanına katılımı, kendi mesleğini devam ettirebilmesi veya yeniden bir meslek edinme sürecinde ‘eski hükümlü’ etiketi başta olmak üzere, mesleki eğitim ve yetkinlik, işgücü piyasası, işverenlerin algısından kaynaklı pek çok engel söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda, eski hükümlülere yönelik yasal düzenlemelerin ihtiyaçlara göre güncellenebilmesi, toplumsal algıların olumlu yönde değişiminin sağlanması gerekmektedir.

Koçak ve Altun (2010)’un bir çalışmasında, işyeri olan ve iş fırsatı olan eski hükümlülerin mesleki eğitim kurslarına katılma eğilimi daha yüksek iken, işsizlik riski olan bir grubun mesleki eğitime katılma eğiliminin daha az olduğu ifade edilmektedir. Buna göre istihdam beklentisi de eski hükümlü istihdamında hesaba katılması gereken önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Eski hükümlüler ve denetimli serbestlik sistemindeki yükümlü bireylerin aile işlevselliğinin sağlanabilmesi, sosyal destek ağının güçlendirilmesi, toplumdaki kaynak ve imkânlarla erişim olanağının artırılması için istihdam politikaları ve ilgili kanunlar büyük önem taşımaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu’nun 30. maddesi, 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değişikliğe uğramıştır. Yapılan değişiklikle, 50 veya daha fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu kaldırılmıştır.

Özel sektör işyerlerinin eski hükümlü istihdam etme yükümlüğünün bulunduğu son yıl olan 2007 yılında 4 bin 914 eski hükümlü, özel sektör işyerlerinde, kamuda ise sadece 290 eski hükümlü işe yerleştirilmiştir. Özel sektör işyerlerinde istihdam edilen 4 bin 914 kişiden 4 bin 818’i erkek 96’sı ise kadınlardan oluşmaktadır. Kamu sektöründe istihdam edilen 290 kişiden 288’i erkek, 2’si ise kadındır (İŞKUR, 2007). 2019 yılı haziran verilerine bakıldığında 15471 eski hükümlü İŞKUR’a kayıtlı olarak işsizdir. 2018 Aralık verilerine göre ise kamuda 5441 eski hükümlü çalışmakta ve 3250 eski hükümlü açık kontenjanı bulunmaktadır (İŞKUR, 2019). Bu rakamlar eski hükümlü istihdamı için 2007 yılında

birakılan özel sektörde eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun gerekli olduğunu göstermektedir.

19.09.2009 tarih ve 27354 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Eski Hükümlü veya Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralananların İşçi Olarak Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, kamu kurum ve kuruluşlarına iş kanunları hükümlerine göre çalıştırılmak üzere, sürekli veya geçici eski hükümlü işçi alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Yönetmelikte, 06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmî Gazete ile yapılan değişiklik ile “terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralanan” ibaresi eklenmiştir. Böylece kamu kurum ve kuruluşları doldurmak zorunda oldukları zorunlu eski hükümlü istihdam kadrolarını, terörle mücadelede yaralananlar arasından da karşılayabileceklerdir. Bu değişiklik, zaten kısıtlı olan eski hükümlü istihdamını olumsuz yönde etkilemektedir. İşverenlerin pek çoğu zaten eski hükümlü istihdamı hususunda isteksiz ve gönülsüz iken bu türden bir değişikliğin de etkisiyle eski hükümlü istihdamı daha da zorlaşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdam edilmelerinde karşılaşılan sorunları hem kendi bakış açılarından hem de işverenlerin bakış açısından değerlendirmek ve istihdamlarını arttırmak için alınacak önlemlere yönelik öneriler sunmaktır.

YÖNTEM

Bu saha araştırmasında yöntem olarak kesitsel tarama deseni kullanılmıştır. Kesitsel tarama araştırmalarında geniş bir kitleden araştırmacı tarafından belirlenen soru formları kullanılarak belirli zaman diliminde bilgi toplanmaktadır (Fraenkel ve Wallen, 2006). Buradan hareketle bu çalışma kapsamında, en yaygın kullanılan nicel veri toplama aracı olan anketler hazırlanmıştır. Bu anketler, işverenler ile eski hükümlüler ve denetimli serbestlik yükümlüleri olmak üzere iki farklı grup ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek uygulanmıştır. Tüm bu süreç için, Millî Eğitim Eğitim Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı'ndan gerekli yasal izinler alınmış, çalışma Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen, Avrupa Birliği (AB) destekli “Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi 4” projesi çerçevesinde, projenin bir bileşeni olarak yürütülmüştür.

İşverenlerin görüşlerini elde etmeye yönelik araştırmacılar tarafından 5 soruluk bir anket (EK 1) hazırlanmıştır. Bu anket, proje kapsamında İŞKUR ile yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde her bir ildeki İŞKUR'da görevli personeller tarafından 21 Mayıs 2019 – 1 Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İŞKUR İş Gücü Piyasası Araştırmasının bir modülüne entegre edilerek uygulanmış olan bu soru formu ile Türkiye genelinde 81 ilde bulunan toplam 8234 işverenden, yüz yüze görüşmeler aracılığıyla ilgili veriler toplanmıştır.

Eski hükümlüler ve denetimli serbestlik yükümlülerinin görüşlerini elde etmek için kullanılan araştırmacılar tarafından hazırlanan anket (EK 2) 29 sorudan oluşmaktadır. 15.05.2018 tarihi itibarı ile Denetimli Serbestlik Müdürlükleri Tarafından denetim ve takibi devam eden dosya sayılarının illere göre oranı alınarak örneklemin dağılımı sağlanmıştır. Türkiye genelindeki 529.578 denetimli serbestlik yükümlüsü üzerinden %99 güven aralığı ve %3 hata payı ile 2000 kişi örneklem olarak belirlenmiştir. İlgili soru formu, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü aracılığıyla Türkiye'deki 81 ilde bulunan 139 denetimli serbestlik müdürlükleri tarafından, %4,25 cevapsızlık oranı ile toplamda 1915 eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlüsüne uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla betimsel olarak analiz edilmiştir. Ayrıca, eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin hali hazırda bir işte çalışıp çalışmamalarını etkileyen belirleyici faktörlerin neler olduğuna ilişkin yine SPSS aracılığıyla OLS regresyonu kullanılarak yordayıcı analizler yapılmıştır.

BULGULAR

Çalışmada kullanılan tüm sorulara ilişkin betimleyici istatistikler elde edilmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan 1915 kişinin %46,72'si eski hükümlü ve %53,28'i de denetimli serbestlik yükümlüsüdür. Bu kişilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında çok büyük çoğunluğunu (%95,49) erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. Kadınların oranı yalnızca %4,51 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların ortalama yaşı 35,61 iken en genci 16, en yaşlısı ise 75 yaşındadır. Katılımcıların %51,39'u evli iken bekâr olanların oranı %38,14'tür. Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlüsü olan kişilerin %40,45'i çocuk sahibi değilken, bir çocuğa sahip olanların oranı %14,71, iki çocuğa sahip olanları oranı ise %19,21'dir. Üç çocuğa

sahip olanların oranı %13,6 ve dört çocuğa sahip olanların oranı %6,3'tür. %5,82'sinin ise beş ve üzeri çocuğu vardır.

Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin yaşadıkları yerlere bakıldığında çoğunluğunun sırasıyla büyükşehirlerde (%33,55) ve ilçelerde (%31,96) oturduğu görülmektedir. Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin yaşadıkları yerin durumuna bakıldığında çoğunluğun (%42,2) kirada oturduğu görülmektedir. Kendi evine sahip olanların oranı %34,9 iken aile veya akraba yanında oturanların oranı ise azımsanmayacak şekilde %20,4'tür.

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde çok büyük bir kısmının ilkokul ve ortaokul mezunu oldukları görülmektedir. %23,58'si lise mezunu iken üniversite mezunu olanların oranı ise yalnızca %5,64. Bu sonuçlar ışığında denilebilir ki herhangi bir sebeple suça karışmış bireylerin eğitim durumları genellikle düşük seviyede kalmaktadır. Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin herhangi bir meslek sahibi olup olmadıkları sorulmuş ve %66,14'ünün bir meslek sahibi olduğu görülmüştür. Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin %43,08'i herhangi bir mesleki eğitim almışken, böyle bir eğitim almamış olanların oranı ise %56,92'dir. Herhangi bir mesleki eğitim alan eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin bu eğitim nasıl aldıkları sorulduğunda, büyük kısmının ceza infaz kurumuna girmeden veya denetimli serbestlikten yararlanmadan önce bu eğitimi aldıkları bulunmuştur.

Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin %61,31'i hali hazırda bir yerde çalışırken, %36,04 gibi azımsanmayacak bir oranı herhangi bir işte çalışmamaktadır. Hali hazırda çalışan eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin çoğunluğu (%31,5) özel sektör çalışanıdır. %18,4'ünün kendi işi varken, %18,7 gibi oranda katılımcı ise geçici işlerde çalışmaktadır. Kamu çalışanların oranı ise %4,1 olarak son derece düşüktür.

Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin kişisel aylık gelirlerine bakıldığında çok büyük kısmının yoksulluk sınırının altında kaldığını ve hatta yine büyük bir kısmının ise açlık sınırının altında olduğunu görmekteyiz.

Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin %39,61 gibi yüksek bir oranının herhangi bir sosyal güvencesinin olmaması önemli bir bulgu olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin %57,38'i yaşadıkları yerde iş imkânlarının yetersiz olduğunu düşünmektedirler.

Katılımcıların yarıya yakını (%50,2) daha önce İŞKUR'a başvuru yapmamıştır. İŞKUR'a başvuru yapmış eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin ise yalnızca %16,74'ü bir işe yerleştirildiklerini belirtmişlerdir. İŞKUR tarafından işe yerleştirilen eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin çalışma sürelerine bakıldığında büyük çoğunluğunun 0-3 ay gibi bir süre çalıştıkları görülmektedir.

Çalışmaya katılan eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin %83,83'ü ceza infaz kurumunda kalmışlardır. Ceza infaz kurumunda kalmış olan eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin yalnızca %35,79'u iş yurtlarında çalışmışlardır. Ceza infaz kurumunda kalmış olan ve burada iş yurtları kapsamında çalışanların neredeyse tamamına yakını (%91,38) tahliye olduktan sonra ilgili meslekte çalışmamışlardır. Çalışmaya katılan eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin %25,20'si ceza infaz kurumunda mesleki eğitim kurslarına katıldıklarını belirtmişlerdir. Ceza infaz kurumunda mesleki eğitim kursuna katılan eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin tamamına yakını (%94,31) tahliye olduktan sonra mesleki eğitim kursunda öğrenilen meslekle ilgili bir işte çalışmamışlardır.

Hâlihazırda kamu kurum ve kuruluşlarında eski hükümlüler ile terör mağdurlarının belirli oranda çalıştırılma zorunluluğuna yönelik uygulamadan haberdar olma durumuna bakıldığında büyük çoğunluğun (%62,85) bunu bilmediği görülmektedir. Çalıştırılma zorunluluğuna yönelik uygulamadan haberdar olanların bu uygulamayı ne ölçüde yeterli gördüklerine bakıldığında %44,47'sinin bu uygulamayı yetersiz bulduğu, yalnızca %27,41'inin yeterli bulduğu görülmektedir.

Tablo 1. Eski Hükümlü ve Denetimli Serbestlik Yükümlülerinin Çalışmama Nedenleri

Nedenler	1	2	3	4	5	6
	%	%	%	%	%	%
İş Bulamamam	78,4	7,9	5,3	2,4	2,5	1,5
Çalışma İsteğimin Olmaması	10,4	12,2	11,7	12,7	19,6	33,4
Gelirimin Yeterli Olması	17,6	13,0	15,5	14,0	18,9	21,1
Sosyal Yardımların Kesilmemesi	16,0	21,0	21,5	11,2	8,2	22,2
Sağlık Sorunları	18,0	20,0	20,0	11,6	16,1	14,2
Aile bireylerine bakacak kimsenin olmaması	16,0	21,0	21,5	11,2	8,2	22,2

Tablo 1'de görüldüğü üzere, çalışmayan eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin, çalışmamalarının muhtemel nedenlerine ilişkin 6 ifade kendilerine sunulmuş ve bu ifadelerin her birini çalışmama nedeni olarak önem derecesine göre 1'den (en önemli) 6'ya (en önemsiz) kadar numaralandırarak sıralamaları istenmiştir. Sonuçlar neticesinde eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin çalışmamalarının en önemli nedeni iş bulamamaları olmuştur. Bunu izleyen diğer nedenler ise sırasıyla; sağlık sorunları, gelirin yeterli olması ve aile bireylerine bakacak kimsenin olmamasıdır.

Tablo 2. Eski Hükümlü ve Denetimli Serbestlik Yükümlülerinin İş Bulamama Nedenleri

Nedenler	1	2	3	4	5	6	7	8
	%	%	%	%	%	%	%	%
Başvurabileceğim yerlerde eleman ihtiyacının olmaması	37,4	18,6	14,6	10,3	5,7	5,9	3,3	4,1
Yeterince zaman harcıyıp iş aramamam	6,6	7,7	9,6	12,9	18,2	21,3	13,1	10,7
Mesleki becerimin olmaması	18,7	17,5	15,1	13,1	10,1	12,6	6,6	6,4
Yaşadığım yerdeki genel işsizlik durumu	37,6	19,8	15,4	10,6	9,2	3,7	2,3	1,4
İşverenlerin bana karşı önyargılı tutumları	30,4	17,8	13,7	13,1	9,5	7,3	4,5	3,7
Nereye başvuracağımı bilmemem	8,4	6,2	13,7	18,2	20,8	19,5	10,7	2,6
Yeterli İsteğimin Olmaması	6,7	4,5	4,3	4,7	7,8	4,1	37,6	19,9
Çalışmaya Engel Durumumun Bulunması	16,0	3,3	3,9	5,3	4,5	8,0	10,8	48,3

Tablo 2’de görüldüğü üzere, iş bulamadığı için çalışmayan eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerine, iş bulamamalarının muhtemel nedenlerine ilişkin 8 ifade sunulmuştur. Bu ifadelerin her birini iş bulamama nedeni olarak önem derecesine göre 1’den (en önemli) 8’e (en önemsiz) kadar numaralandırarak sıralamaları istenmiştir. Sonuçlara göre, eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin iş bulamamalarının en önemli nedeni yaşanan yerdeki genel işsizlik durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer önemli nedenler arasında ise başvurulabilecek yerlerde eleman ihtiyacının olmaması, işverenlerin önyargılı tutumları ve mesleki becerinin olmaması yer almaktadır.

Tablo 3. Türkiye’de Eski Hükümlülerin Ve Denetimli Serbestlik Altında Olan Yükümlülerin Düşük Düzeyde İstihdam Edilmelerinin Nedenleri

Nedenler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%
İşverenlerin kaynaklarının kısıtlı oluşu	25,2	31,6	30,3	12,9
İşverenlerin bu kişilere karşı olan önyargıları ve olumsuz tutumları	12,9	11,6	38,2	37,4
Bu kişilerin yeterli mesleki yeterliliğe sahip olmayışları	13,2	34,6	42,7	9,5
Piyasada herhangi bir istihdam ihtiyacının olmayışı	23,1	42,3	25,0	9,5
Bu yönde gerekli politikalara yer verilmemiş oluşu	11,0	21,5	41,5	25,9

Tablo 3’te görüldüğü üzere, Türkiye’de eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik altında olan yükümlülerin düşük düzeyde istihdam edilmelerinin nedenleri olarak verilen ifadelerle eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin ne ölçüde katıldıkları sorulmuş ve

katılımcıların % 43,18'i işverenlerin kaynaklarının kısıtlı oluşunu önemli bir neden olarak görürken, %56,82 gibi bir çoğunluk bu duruma katılmamıştır. Türkiye'de eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik altında olan yükümlülerin düşük düzeyde istihdam edilmelerinin nedeni olarak %75,57 gibi büyük oranda katılımcı işverenlerin önyargıları ve olumsuz tutumları olduğunu düşünmektedir. Piyasada herhangi bir istihdam ihtiyacının olmayışı, büyük bir çoğunluk tarafından (%75,44) Türkiye'de eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik altında olan yükümlülerin düşük düzeyde istihdam edilmelerinin bir nedeni olarak görülmemektedir. Eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik altında olan yükümlülerin mesleki yeterliliğe sahip olmayışları %52,21'lik bir kesim tarafından iş sahibi olamamanın önemli bir nedeni olarak görülürken, bunu sorun olarak görmeyenlerin oranı ise %47,79'dur. Katılımcıların %67,43 gibi büyük bir çoğunluğu eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik altında olan yükümlülerin istihdamının düşük düzeyde olmasının nedeni olarak bu yönde gerekli politikalara yer verilmemiş oluşunu düşünmektedirler.

İşverenlerin Görüşü

İŞKUR'un hali hazırda kendisi için yürüttüğü anket çalışmasına ek olarak eklenen bu sorular, iş yükünü artıracığından dolayı 4 soru ile sınırlandırılmıştır. Bu ankete ilişkin sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4. İşverenlere Göre Türkiye'de Eski Hükümlülerin Ve Denetimli Serbestlik Hükümlülerinin Düşük Düzeyde İstihdam Edilmelerinin En Önemli Nedeni

Neden	f	%
İşverenlerin kaynaklarının kısıtlı oluşu	729	8,9
İşverenlerin bu kişilere karşı olan önyargı ve olumsuz tutumlar	2867	47,0
Eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik hükümlülerinin işgücü piyasasının aradığı niteliklere sahip olmaması	1909	23,2
Piyasada herhangi bir istihdam ihtiyacının olmayışı	358	4,3
Devletin bu alanda yeterli teşviğe yer vermemiş oluşu	1371	16,7

Tablo 4'te görüldüğü üzere, işverenlerin bakış açısından Türkiye'de eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin düşük düzeyde istihdam edilmelerinin en önemli nedeni (%46,96) işverenlerin bu kişilere karşı olan önyargı ve olumsuz tutumları gelmektedir. Eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin işgücü piyasasının aradığı niteliklere sahip olamamaları (%23,18) ve devletin bu alanda yeterli teşviğe yer vermemiş oluşu (%16,65) da diğer önemli nedenler arasında yer almaktadır.

Tablo 5. İşverenlerin Eski Hükümlü İstihdamına İlişkin İfadelere Yönelik Görüşleri

Görüşler	Kesinlikle	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle
	Katılmıyorum			Katılıyorum
	%	%	%	%
İşyerinde eski hükümlü veya denetimli serbestlik hükümlüsü çalışırsa diğer çalışanlar bundan huzursuz/rahatsız olurlar	10,3	44,7	38,7	6,4
Zorunlu kalınmadıkça eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin yaptığı iş başvurularını değerlendirmeye almamak gerekir	3,8	19,7	61,4	15,2

Sahip olunan niteliklerinden bağımsız, herhangi bir nedenle suça karışmamış ve ceza almamış kişileri işe almada öncelik tanımak gerekir	12,4	54,0	29,3	4,3
Eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin istihdam edilerek topluma kazandırılmaları gerekmektedir	30,8	63,6	4,1	1,5
Türkiye’de eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin istihdam edilmeleri yönünde herhangi bir sorun yoktur	4,2	28,3	51,5	16,0

Tablo 5’te görüleceği üzere, işverenlerin bazı ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Buna göre işverenlerin büyük bir çoğunluğu (%54,94) “işyerinde eski hükümlü veya denetimli serbestlik hükümlüsü çalışırsa diğer çalışanlar bundan huzursuz/rahatsız olurlar” ifadesine katılmışlardır. İşverenlerin %76,51 gibi büyük bir kısmı “zorunlu kalınmadıkça eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin yaptığı iş başvurularını değerlendirmeye almamak gerekir” ifadesine katılmamışlardır. Ancak her ne kadar bu ifadeye katılmamış olsalar da, işverenlerin %66,42’si “sahip olunan niteliklerinden bağımsız, herhangi bir nedenle suça karışmamış ve ceza almamış

kişileri işe almada öncelik tanımak gerekir” diye düşünmektedirler. İşverenlerin neredeyse tamamı (%94,37) “eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin istihdam edilerek topluma kazandırılmaları gerekmektedir” ifadesine katılmaktadırlar; ancak bunu gerçekleştirecek olanların yine büyük ölçüde kendileri olduğu gerçeği unutulmamalıdır. “Türkiye’de eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin istihdam edilmeleri yönünde herhangi bir sorun yoktur” ifadesine %67,54 gibi yüksek oranda katılmayan işverenlerin bu alandaki sorunun farkında oldukları söylenebilir.

Tablo 6. Hali hazırda işyerinde eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlüsünün çalışmıyor olmasının en temel nedeni

Neden	f	%
Bu kişilerden herhangi bir başvuru almadığımız için	2800	37,4
Bu kişilerin çalışması diğer çalışanları huzursuz edebileceği için	1032	13,8
Bu kişilerin sahip oldukları niteliklerin beklentimizi karşılamadığı için	1725	23,0
Önceliğimiz herhangi bir nedenle suça karışmamış adaylar olduğu için	1938	25,9

İşverenlere hali hazırda kendi işyerlerinde çalışan eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlüsünün sayısı sorulduğunda, neredeyse tamamına yakının (%92,9) herhangi bir eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlüsü çalıştırmadıkları görülmüştür. Tablo 6’da görüleceği üzere, işverenlerin %37,4’ü hali hazırda işyerinde herhangi bir eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlüsü çalıştırmıyor olmalarını bu kişilerden herhangi bir başvuru almadıklarına bağlamaktadırlar. İşverenlerin %25,9 gibi düşük sayılmayacak oranda bir kısmı önceliklerinin herhangi bir nedenle suça karışmamış olan kişiler olduğunu belirtmişlerdir. Eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlüsünün sahip olduğu niteliklerin beklentilerini karşılamaması nedeniyle işe almadıklarını belirtenlerin oranı %23 iken, %13,8’si de eski hükümlü veya denetimli serbestlik

yükümlüsünün çalışmasının diğer çalışanları huzur edebileceğinden dolayı bu kişileri işe almadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 7. Çalışmayı Etkileyen Faktörler Üzerine OLS Regresyon Analizi

Değişkenler	β	SE	t	P
Erkek	.091	.053	1.70	0.090
Evli	.078	.023	3.35	0.001**
Meslek sahibi	.347	.023	14.64	0.000***
Ceza infaz kurumunda kalmış	-.088	.030	-2.88	0.004**
Eski hükümlü	-.058	.022	-2.58	0.010*
Yaş	-.002	.001	-1.89	0.052*
Eğitim	.035	.010	3.28	0.001***
Sabit	.319	.085	3.72	0.000

Notlar: kadın, bekâr, meslek sahibi olmayanlar, ceza infâz kurumunda kalmamış olanlar, denetimli serbestlik yükümlüler referans gruplarıdır.

N=1700, R²=0.15

β standart olmayan katsayıları, SE standart hatayı belirtir.

*p<.05, **p<.01, ***p<.001.

Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin hali hazırda bir işte çalışıp çalışmamalarını etkileyen belirleyici faktörlerin neler olduğuna ilişkin OLS regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre, Tablo 7'de görüldüğü üzere evli olmak, bir meslek sahibi olmak ve eğitim düzeyinin yüksek oluşu çalışma şansını olumlu yönde artıran faktörler arasındadır. Ceza infaz kurumunda bir süre kalmış olmak bireylerin istihdam edilme olanağını düşüren bir etken olarak karşımıza çıkmıştır. Ayrıca, eski hükümlülerin denetimli serbestlik yükümlülerine oranla çalışma ihtimalleri istatistiksel olarak daha azdır. Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin yaşları arttıkça hali hazırda bir işte çalışma oranları azalmaktadır.

TARTIŞMA

Uluslararası manada eski hükümlülerin istihdamı üzerine birçok çalışma var iken (Giguere ve Dundes, 2002; Clark, 2003; Todd, 2004; Creed, 2007; Kethineni ve Falcone, 2007; Nowak, 2018) ulusal anlamda eski hükümlü istihdamı ile ilgili istatistiksel veriler üzerinden betimleyici çalışmalar (Güngör, 1997; Kaşıkçı, 2007; Kara, 2014) dışında bu araştırma kadar geniş örnekleme olan güncel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda ilgili çalışma literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen, Avrupa Birliği (AB) destekli “Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi 4” projesi kapsamında Türkiye'nin 81 ilinde faaliyet gösteren 8234 işveren ile 1915 eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerine uygulanan anketler neticesinde elde edilen sonuçlardan hareketle Türkiye’de eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlüsü olan kişilerin istihdam edilmelerine yönelik bir sorunun varlığı işverenler tarafından da bizzat kabul edildiği söylenebilir. Ancak bu sorunu ortaya koyan ve kabul eden işverenlerin bizzat kendileri de eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlüsü istihdam etme konusunda önemli adımlar atmamaktadırlar. Özellikle işverenlerin çalıştırdıkları eski hükümlü sayılarına bakıldığında, neredeyse hiçbir eski hükümlünün özel sektörde istihdam edilmediği görülmektedir. Bu sebeple, sorunun tespitini yapıp kabul eden işverenlerin eski hükümlü istihdamı konusunda daha aktif davranmaları ve çaba göstermeleri önemli olacaktır.

Türkiye’de eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin düşük düzeyde istihdam edilmelerinin en önemli sebebi olarak, işverenlerin bu kişilere karşı olan önyargı ve olumsuz tutumları gösterilmiştir. Bizzat işverenlerin kendilerinin böyle bir tespiti yapmış olmaları son derece önemlidir. Ancak yine aynı işverenler, işyerlerinde eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlüsü çalışması durumunda diğer çalışanların bundan rahatsız/huzursuz olacağını belirtmişlerdir. İşverenlerin çok büyük bir çoğunluğunun hem sorunu tespit ettikleri hem de sorunun bir parçası oldukları anlaşılmaktadır. İşverenlerin tamamına yakını, eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdam edilerek topluma kazandırılmaları gerektiğini düşünmektedirler. Ancak, çok büyük bir işveren kesiminin, sahip olunan niteliklerden bağımsız, herhangi bir nedenle suçla

karışmamış veya ceza almamış kişileri işe almada öncelik tanıdıkları bulunmuştur. Temel eşitlik ve adalet anlayışı adına bu yaklaşım son derece sorunlu olmaktadır. İşe alımlarda en temel kriter, sahip olunan niteliklere dayalı liyakati esas alan bir yaklaşım olmalıdır. Bu noktada, Türkiye’de eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlülerinin önemli bir kısmının bir meslek sahibi olduğu tespit edilmiştir. Bu kişilerin ilgili mesleklerde çalıştırılmalarının önü açılmalıdır.

Türkiye’de eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlüsü kişilerin çok büyük oranda erkek olduğu, yaş ortalamalarının 36 olduğu ve düşük eğitim seviyesine sahip oldukları bulunmuştur. Özellikle bu kesimin, toplumsal rol ve sorumluluklar açısından da üzerlerinde ciddi toplumsal bir baskı olması ve çalışmak zorunda olma durumları söz konusudur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerek işverenlere gerekse işyerlerinde çalışan kişilere yönelik bilgilendirici seminer programlarının hazırlanması önemli olacaktır. Bu seminerlerin, eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerine yönelik olan ayrımcı tutumların ve önyargıların azalmasına yönelik hazırlanması gerekmektedir. Hali hazırda yapılan çalışmaların yanında toplum nezdinde önyargıları kırmak için eski hükümlülerle ilgili konferanslar, çalıştaylar düzenlenebilir, eski hükümlülerin konu edildiği tiyatro oyunları sergilenebilir, filmler gösterilebilir, çeşitli yarışmalar düzenlenebilir. Yapılacak olan tüm bu çalışmaların sonucunda eski hükümlülerin karşılaşmış oldukları zorlukların en önemlilerinden birisi olan, toplumun önyargılı bakışının eski hükümlüler lehine değiştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmış olur.

Denetimli serbestlik yükümlüsü ve eski hükümlülerin sahip oldukları meslekleri yapabilmelerinin yolu açılmalı, ilgili politikalarla bu kişilerin sahip oldukları mesleklerde iş bulmaları teşvik edilmelidir. Buna paralel olarak, hali hazırda ceza infaz kurumlarında bulunanların da büyük oranlarda meslek edinme kurslarına katılımları sağlanarak, denetimli serbestlikte de bu eğitimlerin devamı sağlanarak hayatlarının ileriki kısımlarında bir iş sahibi olabilmelerinin yolu açılmalıdır. Çünkü hali hazırda böyle kurslara katılmış olanların sayısının yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir.

Eski hükümlü veya denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdam edilmeleri son derece önemli bir konudur. Bu kişilerin çok büyük çoğunluğunun yoksulluk sınırı ve hatta açlık sınırında yaşadıkları ve yine ciddi oranda bir kısmının hiçbir sosyal güvencesi olmadığı bulunmuştur. Bu durumun iyileştirilmesi adına istihdam olanaklarının hem kamuda hem özel sektörde genişletilmesi gerekmektedir. Özellikle İŞKUR'un kendilerine başvuru yapmış eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlüsü kişileri işe yerleştirme oranının son derece düşük olduğu düşünüldüğünde, bu alanda düzenleme ihtiyacının olduğu açıktır. Genel olarak eski hükümlü istihdamına yönelik gerekli politikalara daha fazla yer verilmelidir. Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlüleri de işverenlerin önyargıları ve olumsuz tutumlarını istihdamın önünde bir engel olarak görmüşlerdir. Daha önce bahsedildiği üzere, bu konuda toplum nezdinde farkındalık artırıcı çalışmalar yürütülmeli, eski hükümlülere olan gerek işveren kaynaklı gerek çalışan kaynaklı ayrımcı ve önyargılı tutumlarının azaltılması hedeflenmelidir.

Hali hazırda kamu ve kuruluşlarının belirli oranda eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu az sayıda kişi tarafından bilinmektedir. Eski hükümlülere bu yönde bir eğitim verilmeli ve başvuruda bulunabilecekleri iş fırsatları açısından yönlendirmeler yapılmalıdır. Kamudaki belirli orandaki çalıştırma zorunluluğuna benzer bir uygulama özel sektör için de getirilebilir. Hem oranların yükseltilmesi hem de uygulamanın genişletilerek sektörlerin geneline yayılması eski hükümlü istihdamını olumlu yönde etkileyecektir.

Eski hükümlülerin çalışma hayatına girmeleri ve çalışma yaşamında tutunabilmeleri için gerekli olan mesleki rehabilitasyonun ve gerek görülen diğer eğitimlerin verilebilmesi için, kamunun konunun tarafı olan tüm kurum ve kuruluşlarla yakın bir iş birliği içerisinde olması gerekmektedir. Bir taraftan gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılmalı, diğer taraftan da bu düzenlemelerin uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar çözümlenmelidir. Eski hükümlülerin istihdamı ve toplumsal yaşamdaki konumları hakkında toplumun diğer kesimlerinde oluşan önyargı ve olumsuz tutumların aşılması da büyük önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu makalede, 1 Kasım 2017 – 31 Aralık 2019 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği eş finansmanında Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel

Müdürlüğü tarafından yürütülmüş olan “Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi-4” projesi kapsamında toplanan veriler kullanılmıştır. Saha çalışması da dâhil olmak üzere projenin tüm bileşenleri için ilgili Bakan Oluru ve tüm yasal izinler alınmış olup, denetimli serbestlik yükümlüsü ve eski hükümlüler ile ilgili veriler, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü koordinasyonunda toplanmıştır. Toplanan tüm veriler akademik etik ilkeler çerçevesinde analiz edilmiş, gizlilik ile korunmuş ve ilgili verileri sağlayan katılımcıların tüm kişisel bilgileri gizli tutulmuştur. Ayrıca, bu makalenin, “Toplum ve Sosyal Hizmet” dergisinde yayımlanması için Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün 14/02/2020 tarihli 46985942-789-E.114/28835 sayılı yazısı ile izin verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Bedük, M. N. (2010). Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Eski Hükümlü İşçi Çalıştırılması, *Kamu-İş*, 2/2010.
- Clark, L. D. (2003). A Civil Rights Task: Removing Barriers To Employment Of Ex-Convicts. *USFL Rev.*, 38, 193.
- Creed, T. L. (2007). Negligent Hiring and Criminal Rehabilitation: Employing Ex-Convicts, Yet Avoiding Liability. . *Thomas L. Rev.*, 20, 183.
- Engin, E. M. (2012). Suçu önleyici tedbirler bağlamında ceza infaz kurumlarında çalışma ve eski hükümlü istihdamı. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2), 24-35.
- Fraenkel, J.R. ve Wallen, N.E. (2006). How to design and evaluate research in education. New York: McGaw-Hill International Edition.
- Giguere, R., & Dundes, L. (2002). Help wanted: A survey of employer concerns about hiring ex-convicts. *Criminal justice policy review*, 13(4), 396-408.
- Güngör, Ö. (1997). Türkiye’de Hükümlülerin Meslek Edindirilmelerine Yönelik Hizmetler ve Eski Hükümlülerin İstihdam Edilebilirliği, *Eskişehir*.
- İŞKUR, (2007-2018). Yıllık İstatistik Bülteni.
- Kara, T. (2014). Eski Hükümlülerin İstihdamında Yaşanılan Güçlükler ve İŞKUR’un Bu Konudaki Rolü. *Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Kaşıkçı, T. (2007). İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Yükümlülüğü, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.

- Kethineni, S., & Falcone, D. N. (2007). Employment and ex-offenders in the United States: Effects of legal and extra legal factors. *Probation Journal*, 54(1), 36-51.
- Koçak, O. ve Altun, S. (2010). "Ceza İnfaz Kurumundaki Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Hükümlü İstihdamına Katkıları" *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1:1: 95-117.
- Nowak, B. M. (2018). At Risk of Social Exclusion. Labor Market Disadvantage of Ex-Convicts—The Case of Poland. *Przeгляд Badań Edukacyjnych*, 2(27), 85-96.
- Resmî Gazete, (1971). <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13943.pdf>
- Resmî Gazete,(2009).
<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.13447&sourceXmlSearch=&MevzuatTliski=0>
- Resmi Gazete (2014), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140109-1.htm>
- Soyaslan, D. (2001). Hürriyetici Bağlayıcı Cezaların İnfaz Rejimleri, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe Institut & Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Timurturkan, M., Demez, G., Kart, E., Ertan, C., Cankurtaran, S., Aktin, S. (2017). "Hükümlü" Olgunun Sosyal Tezahürleri: Sosyal Dışlanma, Damga ve Suç, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9:20:138-157.
- Todd, J. R. (2004). It's Not My Problem: How Workplace Violence and Potential Employer Liability Lead to Employment Discrimination of Ex-Convicts. *Ariz. St. LJ*, 36, 725.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018) Ekim Ayı Verileri, Ankara.
- Türkiye İş Kurumu. (2018-2019). 2018- 2019 Yılları Eski Hükümlü-TMY Kontenjanları Tablosu
- Ünlüönen, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2007). "Turizm Ekonomisi", Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Yağcı, Ö. (2003). "Turizm Ekonomisi", Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yücel, Mustafa (2001) Ceza İnfaz Kurumlarında Tehlikeli Suçluların Tretmanı, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe Institut & Başkent Üniversitesi, Ankara.

EK 1- Saha Çalışması Anket Soruları

Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi 4

Saha Çalışması Anket Soruları

1- Sizce Türkiye’de eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik hükümlülerinin düşük düzeyde istihdam edilmelerinin en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- a) İşverenlerin kaynaklarının kısıtlı oluşu
- b) İşverenlerin bu kişilere karşı olan önyargı ve olumsuz tutumları
- c) Eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik hükümlülerinin yeterli donanıma sahip olmayışları
- d) Piyasada herhangi bir istihdam ihtiyacının olmayışı
- e) Devletin bu yönde gerekli politikalara yer vermemiş oluşu

2- Aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadığınızı belirtiniz

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

- a) İşyerinde eski hükümlü veya denetimli serbestlik hükümlüsü çalışırsa diğer çalışanlar bundan huzursuz/rahatsız olurlar.
- b) Zorunlu kalınmadıkça eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin yaptığı iş başvurularını değerlendirmeye almamak gerekir.
- c) Sahip olunan niteliklerinden bağımsız, herhangi bir nedenle suça karışmamış ve ceza almamış kişileri işe almada öncelik tanımak gerekir.

d) Eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin istihdam edilerek topluma kazandırılmaları gerekmektedir.

e) Türkiye’de eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin istihdam edilmeleri yönünde herhangi bir sorun yoktur.

3- İşyerinizde hali hazırda çalışan eski hükümlü veya denetimli serbestlik hükümlüsünün sayısı kaçtır?

a) 0 **(4. Soruya geçiniz)**

b) 1 – 5

c) 6 – 10

d) 11 – 15

e) 16 – 20

f) 21 ve üstü

4) Hali hazırda işyerinizde eski hükümlü veya denetimli serbestlik hükümlüsünün çalışmıyor olmasının ne temel nedeni hangisidir?

a) Bu kişilerden herhangi bir başvuru almadığımız için

b) Bu kişilerin çalışması diğer çalışanları huzursuz edebileceği için.

c) Bu kişilerin sahip oldukları niteliklerin beklentimizi karşılamadığı için.

d) Önceliğimiz herhangi bir nedenle suça karışmamış adaylar olduğu için

5) Eski hükümlü veya denetimli serbestlik hükümlülerinin daha fazla istihdam edilmelerine yönelik işyerlerine bu kişileri çalıştırmalarına ilişkin zorunlu kota getirilmesi sizce ne ölçüde gereklidir?

a) Kesinlikle gereklidir

b) Gereklidir

c) Ne gereklidir ne gereksizdir

d) Gereksizdir

b) Kesinlikle gereksizdir

EK 2- Eski Hükümlüler ve Denetimli Serbestlik Altında Olan Yükümlüler Soru Formu

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey

Eski Hükümlülerin ve Denetimli Serbestlik Altında Olan Yükümlülerin İstihdamı Araştırması Anket Formu

Milli Eğitim Bakanlığı'nın **Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi 4 Projesi** kapsamında hazırlanan ve 139 denetimli serbestlik müdürlüğünde uygulanan bu anket çalışmasına katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama hakkına sahipsiniz. Size verilen **anket formlarındaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formdan elde edilecek bilgiler, Milli Eğitim Bakanlığının Avrupa Yetişkin Öğrenimi Gündemi 4 Projesi ile Adalet Bakanlığının Eski Hükümlülerin İstihdamının Geliştirilmesi Eylem Planı kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İŞKUR ile Adalet Bakanlığının Ceza ve Tevkifhaneleri Genel Müdürlüğü tarafından ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği halinde denetimli serbestlikten yararlanan yükümlüler ve eski hükümlülerin istihdam edilmelerine yönelik yürütülecek çalışmalarda kullanılacaktır.

Katılımcının mevcut durumu (Denetimli serbestlik personeli tarafından dolduracaktır.)

1. Eski hükümlü b) Denetimli serbestlik altında olan yükümlü

Denetimli serbestlik yükümlüsüyseniz, denetimli serbestlikte var olan karar türü/türleri nedir? (Denetimli serbestlik personeli tarafından dolduracaktır.)

.....

1. Cinsiyetiniz?
 - a) Kadın
 - b) Erkek
2. Doğum yılınız? _____
3. Medeni durumunuz?
 - a) Evli
 - b) Bekar
 - c) Eşi Vefat Etmiş
 - d) Boşanmış
4. Kaç çocuğunuz var?
 - a) 0
 - b) 1 çocuk
 - c) 2 çocuk
 - d) 3 çocuk
 - e) 4 çocuk
 - f) 5 ve üzeri çocuk
5. Yaşadığınız yer
 - a) Büyükşehir
 - b) Şehir
 - c) İlçe
 - d) Belde(Kasaba)
 - e) Köy
6. Yaşadığınız yerin durumu
 - Kendi Evi
 - b) Kira
 - c) Aile veya Akraba Yanı
 - d) Misafirhane-Otel
 - e) Sokak
7. Eğitim durumunuz
 - a) Okur-Yazar Değil
 - b) Okur-Yazar
 - c) İlkokul
 - d) Ortaokul
 - e) Lise
 - f) Üniversite
8. Mesleğiniz var mı?
 - a) Evet
 - b) Hayır
9. Herhangi bir mesleki eğitim aldınız mı?
 - a) Evet
 - b) Hayır
10. Mesleki eğitiminiz varsa, bu eğitimi ne zaman/nasıl aldınız?

- a) Ceza infaz kurumuna girmeden ya da denetimli serbestlikten yararlanmadan önce
- b) Ceza infaz kurumundayken
- c) Ceza infaz kurumundayken işyurtlarında
- d) Denetimli serbestlik müdürlüğü aracılığıyla

11. İş durumunuz

- a) Çalışıyor
- b) Çalışmıyor
- c) Emekli

12. Şu anda çalışıyorsanız iş türünüz nedir? a) Özel Sektör Çalışanı b) Kamu Çalışanı c) Kendi İş i d) Mevsimlik işler e) Geçici İşler

13. Şu anda çalışıyorsanız kişisel aylık geliriniz ne kadardır?

- a) 0 – 1000
- b) 1001 – 1500
- c) 1501 – 2500
- d) 2501 – 3000
- e) 3001 – 3500
- f) 3501 ve üzeri

14. Sosyal güvenceniz

- a) Özel Sigorta
- b) SGK
- c) Genel Sağlık Sigortası
- d) Yok

15. Eğer çalışmıyorsanız, çalışmamanızın muhtemel nedenlerine ilişkin 6 ifade aşağıda yer almaktadır. Bu ifadelerin her birini çalışmama nedeniniz olarak **önem derecesine göre** 1'den (en önemli) 6'ya (en önemsiz) kadar numaralandırarak **sıralayınız.**

- İş Bulamamam
- Çalışma İsteğimin Olmaması
- Gelirim Yeterli Olması
- Sosyal Yardımların Kesilmemesi
- Sağlık Sorunları

- Aile bireylerine bakacak kimsenin olmaması (Öz bakım ihtiyacı olan hasta, yaşlı anne-baba ve/veya çocuğun bakımından sorumlu olması)

16. İş bulamadığınız için çalışmıyorsanız; iş bulamamanızın muhtemel nedenlerine ilişkin 8 ifade aşağıda yer almaktadır. Bu ifadelerin her birini iş bulamama nedeniniz olarak **önem derecesine göre** 1'den (en önemli) 8'e (en önemsiz) kadar numaralandırarak **sıralayınız**.

- Başvurabileceğim yerlerde eleman ihtiyacının olmaması
- Yeterince zaman harcıyıp iş aramamam
- Mesleki becerimin olmaması
- Yaşadığım yerdeki genel işsizlik durumu
- İşverenlerin bana karşı önyargılı tutumları
- Nereye başvuracağımı bilmemem
- Yeterli İsteğimin Olmaması
- Çalışmaya Engel Durumumun Bulunması
(Yazınız _____)

17. Yaşadığınız yerde iş imkânlarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır

18. Daha önce İŞKUR'a başvuru yaptınız mı?

- a) Başvurdum b) Başvurmadım

19. Daha önce İŞKUR'a başvuru yaptıysanız, İŞKUR'a başvuru yaptıktan sonra işe yerleştirildiniz mi?

- a) Evet b) Hayır

20. İŞKUR tarafından işe yerleştirildiyse, İŞKUR'un sizi yerleştirmiş olduğu işte ne kadar süre çalıştınız?

- a) 0-3 ay b) 3-6 ay c) 6-9 ay d) 9-12 ay e) Bir yıldan fazla

21. İŞKUR'un yerleştirdiği işten ayrılmışsanız ayrılma nedeninizi yazınız.

.....

22. Ceza infaz kurumunda kaldınız mı?

a) Evet b) Hayır

23. Ceza infaz kurumunda kaldıysanız, ceza infaz kurumunda iş yurtlarında çalıştınız mı?

a) Evet b) Hayır

24. İş yurtları kapsamında çalıştıysanız, tahliye olduktan sonra, iş yurtlarında edindiğiniz meslek ile ilgili bir işte çalıştınız mı?

a) Evet b) Hayır

25. 1 yıl veya daha fazla süreyle ceza infaz kurumunda kaldıysanız, ceza infaz kurumunda mesleki eğitim kurslarına katıldınız mı?

a) Evet b) Hayır

26. Ceza infaz kurumunda mesleki eğitim kursuna katıldıysanız, tahliye olduktan sonra, mesleki eğitim kursunda edindiğiniz meslekle ilgili bir işte çalıştınız mı?

a) Evet b) Hayır

27. Sizce Türkiye’de eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik altında olan yükümlülerin düşük düzeyde istihdam edilmelerinin nedenleri olarak aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıyorsunuz? (X ile işaretleyiniz)

	Kesinlikle katılmıyorm	Katılmıyorm	Katılıyorm	Kesinlikle katılıyorm
İşverenlerin kaynaklarının kısıtlı oluşu				
İşverenlerin bu kişilere karşı olan önyargıları ve olumsuz tutumları				

Bu kişilerin yeterli mesleki yeterliliğe sahip olmayışları				
Piyasada herhangi bir istihdam ihtiyacının olmayışı				
Bu yönde gerekli politikalara yer verilmemiş oluşu				

28. Hâlihazırda kamu kurum ve kuruluşlarında eski hükümlüler ile terör mağdurlarının belirli oranda çalıştırılma zorunluluğuna yönelik uygulamadan haberdar mısınız?

- a) Evet b) Hayır

29. Çalıştırılma zorunluluğuna yönelik uygulamadan haberdarsanız bu uygulama sizce ne ölçüde yeterlidir?

- a) Kesinlikle yeterlidir
b) Yeterlidir
c) Kararsızım
d) Yetersizdir
e) Kesinlikle yetersizdir